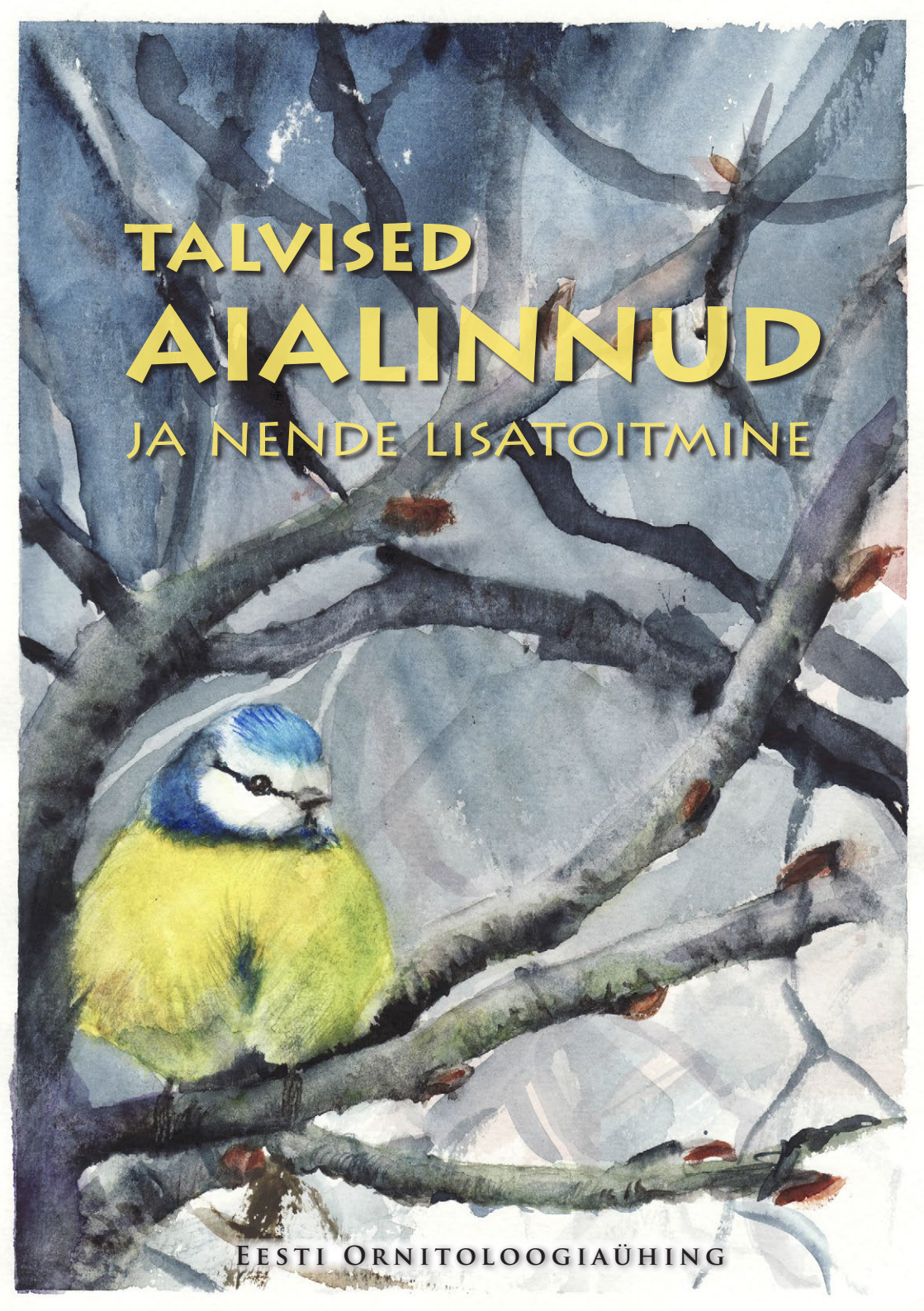

A watercolor illustration of a blue tit perched on a dark, gnarled tree branch. The bird has a bright blue head, a white breast, and a yellow-green body. The background is a soft, painterly mix of blue, grey, and white, suggesting a winter or early spring setting. The text is overlaid on the upper half of the image.

TALVISED AIALINNUD

JA NENDE LISATOITMINE

EESTI ORNITOLOOGIAÜHING

Eesti Ornitoloogiaühing (EOÜ) on asutatud 1921. aastal ning meie tegevuseks on Eesti linnustiku uurimine, kaitsmine ja tutvustamine. Ühingusse kuulub üle 500 liikme Eestist ja välismaalt. Nende seas on nii ornitolooge kui ka lihtsalt linnusõpru. Meiega liitudes annad sinagi oma panuse Eesti lindude käekäigu parandamisse.

Eesti Ornitoloogiaühing
Veski 4, Tartu
telefon: 742 2195
e-post: coy@coy.ee
www.coy.ee

Trükise uuendamist toetas
Keskkonnainvesteeringute Keskus

Koostaja: *Riho Kinks*

Joonistused: *Katrin Seervald* (esikaas, lk 3, 12: hallpea-rähn, roherähn ja tamme-kirjurähn, 13: põhja- ja salutihane, 15: raudkull), *Chris Shields / rspb-images.com* (5), *Kerli Toode* (6–8, 9: kass, 10, 11), *Kersti Mäestu* (9: kassikaitse), *Mike Langman / rspb-images.com* (4, 12–15, v.a K. Seervaldi joonistused).

Kujundus: *Eesti Loodusfoto*

Eesti Ornitoloogiaühing 2017
4., parandatud ja täiendatud trükk
ISBN 978-9949-9607-2-9 (trükis)
ISBN 978-9949-9607-3-6 (pdf)

SISSEJUHATUS

Eesti on kuulus oma linnurikkuse poolest. Kõige silmatorkavam ja häälekam on meie linnustik kevadel ja sügisel, kuid ka talvel käib meil vilgas linnuelu. Ainuüksi rasvatihaseid võib talvel Eestis olla terve miljon ja koduaias võib talve jooksul kohata üle neljakümne linnuliigi. Eriti aktiivne tegevus toimub seal, kus lindudele on välja pandud ka toidupoolist.

Tegelikult on just talv suurepärane aeg lindudega lähemalt tutvust teha. Liike on piisavalt vähe, et algajal linnusõbral pead mitte liialt sassi ajada. Linnud on ka vaatlejale lähedal ja üsna julged. Ja mis kõige toredam: kui lindude toidumaja paigutada hea nähtavusega kohta, siis saab nende tegevust jälgida ka läbi akna nagu televiisorist, ise mõnusaltsoojas toas istudes ja hommikukohvi rüübates.

Lindude tegevust jälgides avastad õige pea, et iga liik on isesuguse käitumisega ja igal linnul on oma iseloom. Kindlasti tunned mõnes neist ära ka iseenda. Kevade poole lasevad mitmed neist aias laulu lahti ja nii saad teada, milline laul kellelegi kuulub. Kui ükskord tõeline kevad kätte jõuab, siis avastad, et enamik hommikusest laulukoorist on juba tuttav ning võõraid hääli ja nägusid on märksa lihtsam endale selgeks teha. Nii annab lindude talvine lisatoitmine ja nende tegemiste jälgimine suurepärase võimaluse alustada oma sõprust lindudega.

RÄNDLINNUD JA PAIGALINNUD

Juba lasteaias saame teada, et linnud jagunevad rändlindudeks ja paigalindudeks. Tunnud rändlinnud on meil näiteks kuldnokk, toonekurg, pääsuke, ööbik ja looke. Paigalindudeks peetakse aga tavaliselt kõiki

neid, keda võib kohata nii suvel kui talvel, näiteks rasvatihast. Tegelikult enamik linnuliike siiski rändab. Tõelisteks paigalindudeks võib meil pidada näiteks harakat, nurmkana või puukoristajat. Seevastu rasvatihane, leevike, rohevint ja isegi hallvares on tublid rändurid, kellest paljud lendavad talveks edela ja lõuna poole. Osa neist jääb muidugi ka paigale ja seetõttu nimetatakse neid liike osaränduriteks. Paljud talvel meil kodu juures toimetavad linnud on aga pärit hoopis põhja või kirde poolt ja siutsuvad soome või vene keeles. Lindude rändamise põhjuseks ei ole külm ilm, nagu sageli arvatakse, vaid enamasti toidupuudus.

TALVISED AIALINNUD

Eestis võib talvekuudel hea õnne ja linnutundmise korral kohata isegi üle 150 linnuliigi. Koduaias ja toidumajade läheduses võib neid kohata siiski tunduvalt vähem, ehk üle neljakümne. Neistki paljud on vähearvukad või õnnestub neid talve jooksul kohata vaid kord või paar ja kõik nad ei tee asja ka toidumajja.

Loomulikult oleneb kodu juures kohatav liikide hulk sellest, kus kodu asub. Kõige arvukamalt on linde mitmekesisises maastikus, kus on läheduses nii metsa, põldu kui ka inimasustust, hekke, viljapuid ja marjapõõsaid. Päris kindel on aga see, et lindude lisatoitmine meelitab kohale rohkem linde ja ka rohkem liike.

KAS JA MIKS ON LINDUDELE VAJA LISATOITU?

Kõige olulisem on meeles pidada, et kõik linnud leiavad endale ka talvel looduslikku toitu. Inimese poolt antav on neile vaid lisa, mis aitab rasked ajad üle elada. Lisatoitmise ega tohi üle pingutada ja toitmispaik ei tohiks muutuda lindude ainsaks söömiskohaks. On üsna kindel, et ilma pekitüki või toidulauata ei sure Eestis tihased ja leevikesed välja ega lenda kõik ka talveks minema. Talvine toitmine võib isegi kahju teha, eriti veelindudele, keda toiduga siia jääma meelitatakse ja kes tõeliste külmade saabudes nälga ja jäälõksu jäävad. Kõik meil talvel esinevad veelinnud on rändlinnud ega vaja inimestelt lisatoitu. Kindlasti ei tohi neid aga toita saiaaga. Lisatoimisest on muidugi abi neile värvulistele, kes on otsustanud siia jääda. See suurendab paljude lindude ellujäämisvõimalusi, eriti karmi külma ja lumega ajal. Seejuures aitab ka vähesest lisatoidust. Toidumaja pakub muidugi head võimalust ka linde lähemalt tundma õppida.

LINDUDE TOIDUPLATS

Poodidest ja internetist on võimalik osta igat värvi ning kõikvõimaliku suuruse, kuju ja ehitusega toidumajakesi ja söötureid. Ilmselt on enamik neist enam-vähem sobivad. Valikul võiks tähelepanu pöörata samadele omadustele, mis on olulised ka toidumaja ise tegemise juures. Söötur vali pigem väiksem, et lindude lisatoidu kogustega mitte üle pingutada (sellest tuleb juttu tagapool). Peale selle saab nii poest osta kui ka ise teha kõikvõimalikke rasvapalasid, toidupallikesi, päklikotte ja muud, mida on lihtne sobivasse kohta riputada. Ja lõpuks võib ju lindudele toidu ka lihtsalt mõnele alusele või maha panna, kuigi siis kipub see lumme mattuma või kinni külmuma.

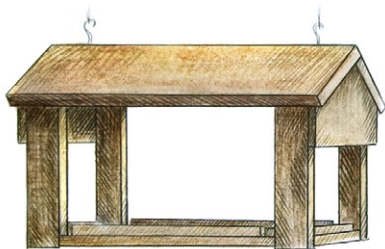

MEISTERDA ISE

- Kõige lihtsama toidumaja saab teha näiteks plastpudelist või piimapakist, lõigates sellesse paraja suurusega avad. Selline toiduplats on enamasti siiski liiga väike, kipub tuules laperdama ja pole kuigi ilus. Kõige parem on valmistada üks tore majake.

- Toidumaja materjalina kasuta puitu või tugevamat vineeri, kuid sobivad ka kunstlikud materjalid, mis niiskusele ja külmale vastu peavad. Majakese võib meisterdada nii mõnest raamatust või internetist leitud pildi järgi kui ka ise välja mõelda.

Toidumaja valmistamisel tuleks silmas pidada vaid järgmist.

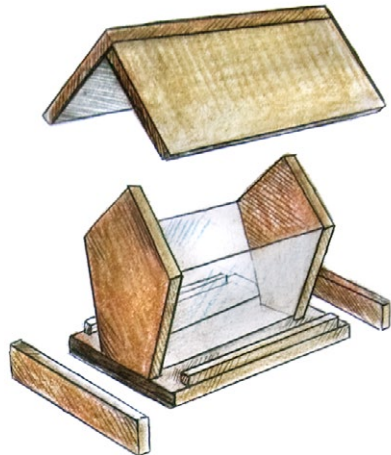
1. Sellel peab olema alus, kuhu toitu panna, katus, mis kaitseb lume ja vihma eest, ning võimalus seda kuhugi kindlalt kinnitada või riputada.
2. Majake peab olema nii linnule kui toitjale hästi ligipääsetav – ühele mugavaks sisse-väljalendamiseks ja einestamiseks, teisele toidu lisamiseks ja toitmisaluse puhastamiseks.
3. Väga kitsas majas peavad linnud rüselema ja võivad end või teisi vigastada. Aluse mõõt võiks olla vähemalt 20×20 cm ning sama palju ka kõrgust.
4. Toidumaja aluse servadesse pane liist või kõrgem serv, et toit sellelt maha ei pudeneks. Nurkadesse jäta väikesed vahed, et alusele tekkinud vesi saaks välja voolata.

- Väga lihtne on ise teha ka pekipala või nn tihasekella. Pekipala tegemiseks pole vaja muud, kui kinnitada korralikult, näiteks naelaga, sobivasse kohta paraja suurusega pekitükk või riputada see nööri või traadi otsa. Pekk võiks olla kamaraga, siis püsib ta paremini paigal. Nöör või traat seisab aga ümber pala kindlamalt, kui löigata kamara sisse sälgud. Riputamisel tuleb pekk panna piisavalt kõrgele, et koerad seda kätte ei saaks. Traadi kasutamisel ei tohiks see olla alumiiniumist ega muust materjalist, mis külmas rabedaks muutub ja tuule käes edasi-tagasi liikudes kiirelt puruneb.

- Tihasekella tegemiseks võta madalam plasttops või kilukarp ja tee põhja kinnitus selle riputamiseks. Põhja jääv auk peab seejuures olema võimalikult väike ja tihe. Nüüd sulata rasv, vala topsi, lase hanguda ja riputa sobivasse kohta. Rasva hulka võib segada ka kaerahelbeid, hirssi vm. Sellist segu võiks enne hangumist pisut vedelana hoida, et rasv saaks ka lisanditesse imbuda.

- Sööturi valmistamisel on oluline vaid see, et toit seal pidevalt ette voolaks, seega materjal peaks olema libe. Sööturis saab kasutada kuivtoitu, mis ei külmu ega kleepu kokku, näiteks seemned, pähklid jms.

PAIGUTAMINE JA HOOLDAMINE

Toitu võib lindudele ka lihtsalt maapinnale panna või kasutada selleks kõvemat ja maast pisut kõrgemal asuvat alust. Suuremad linnud ja ka näiteks varblased nokivad maast toitu hea meelega. Selline toiduplats kipub aga kiiresti lund täis tuiskama ning sellele on hea ligipääs ka kassidel ja koertel.

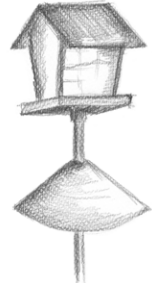
Toidumaja, sööturit ja toiduplatsi tuleb aeg-ajalt puhastada, sest väljaheited, suled jm kannavad mitmesuguseid haigusi, mis võivad põhjustada lindude nakatumist ja isegi hukkumist. Soojal ajal välja pandud toit kipub vahel roiskuma või hallitama, see tuleb kindlasti välja vahetada. Toitmisalus tuleks aeg-ajalt puhastaks pühkida või seda veega pesta, keemilisi vahendeid ei soovitata selleks kasutada. Kuigi lindude kantavad haigused enamasti inimesele ei nakka, kasuta puhastamisel siiski kindaid ja pese pärast käsi.

Toidumaja, sööturi või toiduplatsi paigutamisel peaksid täidetud olema järgmised tingimused.

1. Hea ligipääs, sest toitu tuleb lisamas käia üsna sageli ja kõrgele puu otsa või majast kaugemale on endal tülikas minna.
2. Avatud koht, kus lindudel on võimalik vaenlast varakult märgata ja vajaduse korral mitmes suunas põgeneda. Hästi ei sobi varjualused ega mitmest küljest kinnised kohad.
3. Toitmiskoha läheduses võiks olla mõni puu või põõsas, kus linnud saaksid vajaduse korral varjuda või oma söömiskorrekorda oodata.
4. Jälgi, et ei oleks vaba juurdepääsu kassidel ja koertel.
5. Piisab ühest toitmiskohast, lisaks võib rippuda mõni pekitükk või söödapall. Tegemist on ikkagi lisatoitmise ja lindudel peab säilima ka oskus ise toitu otsida.

KUTSUMATA KÜLALISED

Sageli avastavad toidulaua tuvid, varesed või teised suuremad linnud, kes hõivavad kogu aluse ega lase väiksemaid ligi või söövad toidu lihtsalt ära. Nende eemalhoidmiseks võid proovida teha toidumaja lennuava kitsamaks või kitsa servaga, kuhu suuremad linnud istuma ei mahu. Vahel satub toidumaja juurde ka raudkull, hallõgija või muu röövlind, kelle söögiks on väiksemad värvulised. Ka nemad püüavad talve üle elada ja seetõttu pole röövlinde vaja tõrjuda.

Suurim lindude vaenlane on aga teadagi kass. Oma kassi puhul on kõige lihtsam ja odavam lahendus riputada talle kaela kelluke, nii et linnud teda kaugelt kuulevad. Toidumaja või toidupala tuleb aga asetada nii kõrgele, et loom selleni ei ulatu. Posti otsa paigaldatavale toidumajale võib ümber jala kinnitada allapoole avaneva plekist või plastist koonuse, mis ei lase kassil mööda seda üles ronida.

TOITMISE AEG JA TOIDU KOGUS

Lisasöötmist võiks alustada siis, kui päevane külm on kestnud juba mitu nädalat või maapind kaetud püsiva lumega. Liiga vara alustamine meelitab meile jääma neidki linnuliike ja linde, kes peaksid lõunamaale lendama. Lumerohkel ja külmal ajal võiks lisatoitu anda iga päev natuke, soojal lumeta ajal võib toitmise ka katkestada. Lisatoit on lindudele abiks suurele sulale või soojale järgneval äkilisel külmal või lumerohkel ajal.

Süüa pane lindudele kord päevas hommikuti, kui nende energiavajadus on kõige suurem. Kui teed seda iga päev samal ajal, kogunevad linnud juba toitmise ajaks. Nii ei jää toit ka asjatult seisma ega mattu lume alla. Nagu juba varem öeldud, inimese poolt pakutav peab olema lindudele vaid lisatoit, mitte põhitoit. Piisab ühest toidumajast ja peki-

tükist või rasvapallist. Toidumajja pane igal hommikul üks pihutäis süüa. Käreda külmaga võib toit siiski pidevalt ees olla. Arutu ja ebavajalik on anda lindudele talve jooksul kümneid kilosid seemneid vm.

Kui tekib soov lisatoitmine lõpetada, siis tuleb toidukoguseid lihtsalt tasapisi vähendada. Toidumaja ei maksa kohe esimese kevadise sulaga maha võtta, sest külma või lume naastes võib lindudel toidumajast jällegi abi olla. Lindude toitmine tuleb siiski lõpetada hiljemalt aprillis.

TOIDUVALIK

Igal linnuliigil on oma lemmiktoidud, kuid isegi samale linnule võib ühel päeval maitseda üks, teisel päeval teine toit. Kui soovite oma aias näha paljusid liike, peab ka lisatoit olema mitmekesine. Kõige kindlamaks valikuks on pekk ja päevalillseemned, mis meeldivad paljudele liikidele. Toiduvalikuga katsetamisel ei maksa fantaasial siiski liialt lennata lasta ja oluline on silmas pidada kahte asja. Esiteks, vett sisaldav toit külmub läbi ja muutub lindudele kättesaamatuks ning rikneb soojaga kiiresti. Teiseks, toit peab olema maitsestatumata. Eriti sobimatud on soolased ja vürtsikad toidud, sh ka leib. Loomulikult ei tohi lindudele anda riknenud toitu ja tuleb jälgida, et väljapandu püsiks värskena.

► PEKK JA RASV

Kõige klassikalisem talvine linnutoit on muidugi pekk, mis on energiarikas ja meelepärane kõhutäide paljudele talvelindudele, eriti kõigile tihastele, puukoristajale ja rähnidele. Seda on lihtne välja panna ja sellest jätkub tükiks ajaks. Teine tuntud linnutoit on rasv. Lindudele meeldib energiarikkam searasv. Seda saab pakkuda nn tihasekellana või lihtsalt alusele kin-

nitatud topsiga. Kui pekk kipub kõvaks külmuma, siis rasva on lindudel ka suurema külmaga hea nakkida. Toiduks sobib ka sulatatud ploomirasv, kuid sünteetilist rasva ei maksa lindudele anda.

SEEMNED, PÄHKLID JA TERAVILI

Peaaegu kõigile lindudele on meelepäraseks toiduks kõikvõimalikud seemned. Neist kõige tuntumad on päevalilseemned ehk sihvkad, mis meeldivad enamikule talvistest lindudest. Kuna kõik väiksemad linnud koorivad seemned enne söömist ära, võiksid need olla õhukese koorega. Ka kõrvitsa-, õuna-, seederänni-, rapsi- jm seemned on lindudele maitsvaks suupisteks. Eriliseks maiuspalaks pidavat aga olema linaseemned või kupardegade linapeod.

Lindudele maitsevad ka igasugused pähklid, kõige paremini maa- pähklid ehk arahhiisid. Need võiks üles riputada võrguga või kasutada sööturit. Muidugi ei tohi lindudele anda soolapähkleid. Tugeva nokaga seemnetoidulised linnud, nagu rohevint, talvike või varblased, söövad parema puuduses ka teravilja. Sobivaks toiduks on näiteks kaerahelbed, hirss, tangud, tatar ja mais, välja võib riputada ka kaeravihud. Külmutamise vältimiseks võib kuivtoitu immutada toiduõliga.

MUU TOIT

Talvistele aialindudele sobivad ka poes müüdavad puurilindudele mõeldud segud, samuti näiteks pudiks tehtud keedumuna ja isegi magedam juust. Tõeliseks maiuspalaks on aga rasvane hakkliha. Rästastele ja teistele suuremate lindudele meeldivad pehmemad köögiviljad, näiteks keedetud kartulid. Samuti on maitavad igasugused õunad ja marjad, mida võiks sügisel puudele ja põõsastele ka lindude jaoks jätta.

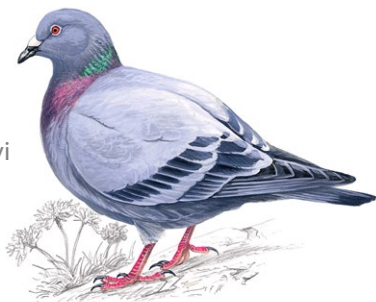

Hallpea-
rähn

♂

Kodutuvi

Roherähn

♂

Nurmkana

Väike-
kirjurähn

♂

Siidisaba

Tamme-kirjurähn

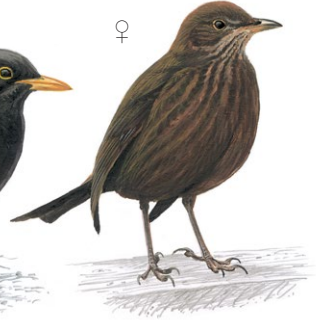
Suur-
kirjurähn

Puukoristaja

Muustrastas
♂

♀

Hallrastas

Sinitihane

Rasvatihane

Põhjatihane

Salutihane

Tutt-tihane

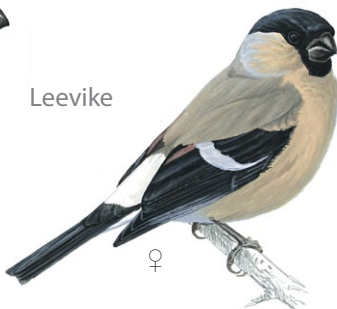
Rohevint

Metsvint

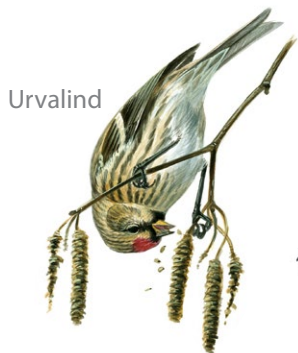
Leevike

Siisike

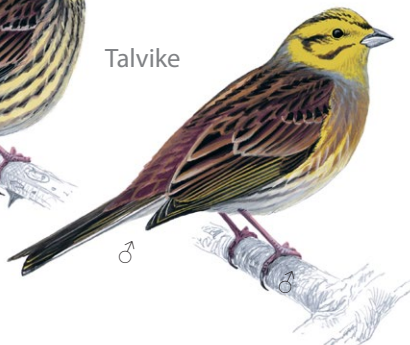
Ohakalind

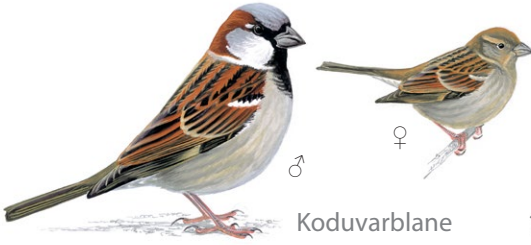

Urvalind

Talvike

Koduvarblane

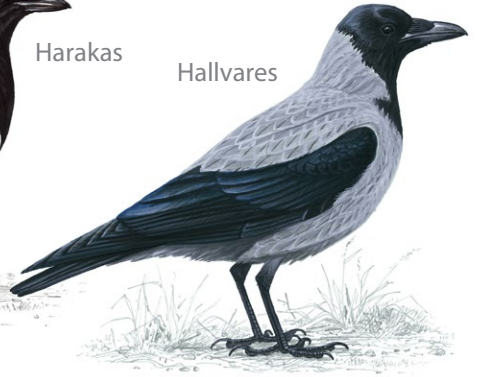
Põldvarblane

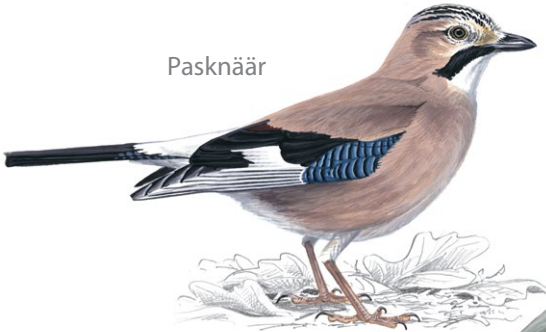
Hakk

Harakas

Hallvares

Pasknäär

Hallõgija

Raudkull

Iga aasta jaanuari viimasel nädalavahetusel toimub Eestis **TALVINE AIALINNUVAATLUS**. See on populaarseim linnuvaatlusüritus ning suurim rahvateaduse algatus, kus osaleb mitu tuhat linnusõpra. Osalemiseks tuleb leida vaid üks tund toidumaja juures või koduaias lindude jälgimiseks. Aialinnuvaatlusel kogutud andmeid kasutatakse meie talviste lindude käekäigu jälgimiseks. Vaata lähemalt www.eoy.ee/talv.

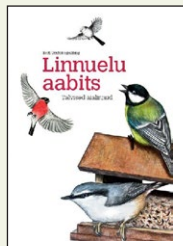

TALVINE AIALINNUVAATLUS

Edasijõudnud linnuhuvilised on oodatud osalema **TALVISEL MAISMAALINDUDE LOENDUSEL**. Selleks tuleb valida endale umbes 10 km pikkune rada, talve jooksul see kolm korda läbi jalutada ja kirja panna kõik kohatud linnud. Seda loendust tehakse Eestis alates 1987. a ja selle tulemuste põhjal hinnatakse meie talviste maismaalindude arvukust ja selle muutusi. Vaata lähemalt www.eoy.ee > Osale.

Talvistest aialindudest, nende toitmise ja käitumisest saad pikemalt lugeda Eesti Ornitoloogiaühingu ja kirjastuse Menu koostöös ilmunud raamatust „**LINNUELU AABITS. TALVISED AIALINNUD**“. Ostes trükiseid EOÜst, toetad Eesti linnukaitset.

ISBN 978-9949-9236-6-3

9 789949 923663